

## НАКНАДА ШТЕТЕ ЗБОГ УМАЊЕЊА ЖИВОТНИХ АКТИВНОСТИ

### *Опште напомене*

Телесне повреде изазване деликтном радњом ограничавају животну моћ организма кад утичу на способност кретања, вршења физиолошких функција, обавања свакодневних радњи и послова, бављења позивом или спортом, упражњавања одређених навика и предузимања других активности којима се задовољавају биолошке и интелектуалне потребе човека.

Овакво умањење животних активности вишеструко нарушава емоционалну односно психичку равнотежу жртве и тиме је излаже нематеријалној штети.<sup>(1)</sup> Закон о облигационим односима, ову штету дефинише као наношење физичког или психичког бола или страха (члан 200, став 2). То, другим речима, значи да неимовинска штета настаје у личности жртве као доживљај физичког бола, психичког бола или страха.

Физички бол је непријатан осећај кога оштећени трпи услед телесних повреда или болести. Он се различито доживљава, јер може да „тишти“, „пече“, „завија“, „кљује“, „боде“, „пробада“, „врти“, „дара“, „чупа“, „кида“, и др. Сваки физички бол, без обзира на порекло, одликује се интензитетом и трајањем, што зависи од узрока којим је изазван и од сензитивног апарата жртве.

Душевни бол је патња коју оштећено лице доживљава због нарушавања телесног интегритета, здравља, изгледа, угледа части, слободе и права личности као и због смрти или инвалидности блиског лица.

Страх је непријатно осећање које оштећени реактивно доживљава у стању властите опасности у које је доведен радњом другог. То осећање прате органске промене у вегетативним функцијама и мимичке реакције у моторици. Судови често праве разлику између примарног и секундарног страха: „Примарни је онај страх који настаје при непосредном очекивању штетног догађаја а секундарни је страх до кога долази након штетног догађаја због бојазни за властиту судбину.“<sup>(2)</sup> Ова подела је без практичког значаја јер су оба вида релевантна „кад

---

<sup>(1)</sup> Проф. др Обрен Станковић, Новчана накнада неимовинске штете, 1968. године, стр. 7.

је проузрокован страх нарочито интензиван а поремећај њим изазвао трајније природе.”<sup>(3)</sup>

Према члану 200. став 1. Закона о облигационим односима, накнада нематеријалне штете досуђује се за претрпљене физичке болове, душевне болове и страх, с тим што се накнада за претрпљене душевне болове односи на штету због: 1) умањења животне активности, 2) наружености, 3) повреде угледа, части, слободе или права личности и 4) смрти блиског лица.

Овде ће, разуме се, бити речи само о накнади штете због умањења животне активности. Овај вид неимовинске штете је најзначајнији како по последицама које изазива тако и по висини накнаде која оштећеном припада.

### *1. Садржина штете*

Умањење животне активности постоји онда кад услед телесне повреде или друге штетне радње „наступи немогућност или смањена могућност функционисања органа, тако да је смањена функционалност организма, или једног његовог дела, те повређени не може вршити, или може вршити тек уз појачане напоре и тегобе, опште животне функције и активности, као што су кретање, вршење свакодневних радњи у животу, обављање физиолошких функција, задовољавање других општих и уобичајених потреба и интереса у животу итд.”<sup>(4)</sup>

Закон о облигационим односима, видели смо, полази од тога да се овај вид нематеријалне штете огледа у душевним боловима. Штета због умањења животне активности не може се, међутим, објаснити само на овај начин. О сложености и суптилности појма ове штете говори решење Врховног суда Југославије Рев-228/68. од 6. XII 1968. године: „Умањење опште животне способности<sup>(5)</sup>, као последица телесног оштећења односно оштећења здравља, по правилу, представља посебан вид штете, друкчији од штете која се појављује у виду страха, физичког бола претрпљеног приликом повреде и лечења, или телесне унакажености. Умањење опште животне способности подразумева да су као последица повреде оштећени односно ослабљени елементи људског организма тако да он не може да врши нормалну и пуну животну активност, односно да су природне, животне манифестације организма умањене у односу на стање пре настачка повреде. На тај начин људски организам не може нормално, без тешкоћа и сметњи, да врши функције које би иначе могао да врши. — У таквом оштећеном односно ослабљеном стању организма могу се код оштећеног јавити физички болови

(2) Преглед судске праксе Врховног суда Хрватске за 1958. и 1969. годину, одлука бр. 99.

(3) Пресуда Врховног суда Југославије Рев-261/69. од 30. X 1969. године (Збирка судских одлука, књига XV, свеска I, одлука 50).

(4) Пресуда Врховног суда Југославије Рев-320/69. од 9. XII 1969. године (Збирка судских одлука, књига XV, свеска II, одлука 143).

(5) Умањење животне активности се у пракси често назива „умањење опште животне способности” (примедба аутора).

или болови душевног значаја (депресивно душевно стање, трпљење, патња и друго)..."<sup>(6)</sup>

Доживљај штете због умањења животне активности одликује се, дакле, својеврсним сажимањем разних видова неимовинске штете у јединствен, посебан вид штете. У пресуди Врховног суда Југославије Рев-324/69. од 9. XII 1969. године каже се: „То је вид неимовинске штете, који се у суштини манифестује као физички бол, или као психички бол, или као обе те врсте бола уједно, што их повређени трпи услед смањене функционалности и активности свог организма или због напора које мора улагати да би вршио покрете, обављао радње и задовољавао обичне, редовне, свакодневне потребе и интересе.”<sup>(7)</sup> Штета због умањења животне активности најчешће се испољава као трајно стање физичких или душевних болова, односно физичких и душевних болова заједно, али се може јавити и као трајно стање страха које се испољава или самостално или у симбиози са осталим видовима неимовинске штете.

Досуђивањем накнаде штете за умањену животну активност проузроковану телесном повредом, оштећени не губи право на посебну накнаду штете за физичке болове, страх и душевне болове због наружености. Физички болови и страх су посебан основ за накнаду неимовинске штете кад трају ограничено време, док се душевни болови због наружености, и ако трајног карактера, тичу искључиво нарушавања естетског изгледа жртве. Ови видови накнаде досуђују се поводом саме повреде односно лечења, док се накнада за умањену животну активност досуђује поводом трајних последица повреде на остваривање животних функција, потреба и интереса. „Стога, кад се утврди да постоји умањење опште животне способности, у начелу има места посебној накнади штете за страх, за бол претрпљен приликом наношења телесне повреде или за време лечења, као и за унакаженост. Накнада за ове облике штете није обухваћена у накнади за умањење опште животне способности.”<sup>(8)</sup>

## II. Испољавање штете

Умањење животне активности може се испољавати на два начина: или као појачан напор у вршењу животних активности или као губитак односно смањење неких животних активности.<sup>(9)</sup> Ови начини испољавања штете се не искључују. Напротив, они се прожимају и, по правилу, јављају заједно. (Лице које је услед повреде изгубило ногу трпи због појачаних напора при кретању али и због немогућности да се бави одре-

<sup>(6)</sup> Збирка судских одлука, књига XIV, свеска I, одлука 33.

<sup>(7)</sup> Збирка судских одлука, књига XV, свеска II, одлука 143.

<sup>(8)</sup> Решење Врховног суда Југославије Рев-228/68. од 6. XII 1968. год. (Збирка судских одлука, књ. XIV, свес. I, одлука 33).

<sup>(9)</sup> Проф. др Обрен Станковић: Накнада за појачане напоре и за умањење животне активности, 1972. година, стр. 3 и Накнада штете у облику ренте 1975. године, стр. 17. — Др Зоран Ивошевић: Накнада штете због повреда радника на послу, 1976. година, стр. 219.

Беним спортом.) О њима говоримо посебно само да бисмо их боље упознали. Дакле, из педагошких разлога.

#### *А. Појачани напори у вршењу животних активности*

Лице са телесним оштећењима или нарушеним здрављем животне активности врши уз појачане напоре. Интензитет тих напора зависи од карактера и тежине телесног односно здравственог оштећења а утврђује се уз помоћ вештака.<sup>(10)</sup>

Појачани напори се манифестују у тегобама којима је оштећени изложен у животу и при раду. Њихово порекло је у физичким боловима при предузимању животних активности које се морају вршити, у страху од предузимања тих активности и у психичким патњама због тога се те активности више не могу предузимати без тешкоћа.

Штета због појачаних напора тиче се свих активности оштећеног: и оних у обичном животу и оних на раду. У ранијој судској пракси било је случајева да се појачани напори на раду узимају у обзир при досуђивању материјалне штете због умањења радне способности.<sup>(11)</sup> Овакву праксу критикује пресуда Врховног суда Југославије Рев-156/71 од 22. VI 1971. године: „Повећани напори у раду који су условљени оштећењем организма и који су, услед тога, потребни у циљу постизања извесног радног успеха и, у резултату, извесног личног дохотка, не представљају имовинску штету... Повећани напори услед оштећења организма појављују се, пак, као немовинска штета и као такви улазе у оквир умањења тзв. опште животне способности, па се и накнада за повећане напоре квалификује као накнада за немовинску штету. То вреди и у случајевима кад је потребно улагање повећаних напора у раду којим се стиче лични доходак (односно у раду који има привредни значај). То значи да накнада за умањење тзв. опште животне способности, као вид немовинске штете, обухвата не само накнаду за оно што оштећени трпи услед ослабљења организма и његових функција приликом задовољавања својих непосредних животних потреба и уопште у непривредном раду, него и накнада за повећане напоре у раду којим се стиче доходак (односно у привредном раду уопште)”<sup>(12)</sup> Исти став изражен је и у пресуди Окружног суда у Београду П-1035/71 од 15. XII 1971. године: „Досуђена накнада за умањену општу животну способност

<sup>(10)</sup> Ено како то изгледа на примеру из пресуде Окружног суда у Београду П-1384/70 од 20. I 1971. године: „Вештачењем је утврђено да... поремећаји трајно и дефинитивно умањују општу животну способност тужноца за 75%... Због крајње неупотребљивости леве ноге и у великој мери отежаног ходања и стајања, због деформације кичменог стуба, знатног поремећаја физиолошких особина и анатомских односа између осовине трупа и карлице, функционалност и покретљивост тужногачевог организма сведена је на најмању меру, тако да он уз изразито појачане напоре и тегобе врши уобичајене животне активности...”. (Из Архиве Окружног суда Београда).

<sup>(11)</sup> Те случајеве наводи проф. др Обрен Станковић у књизи Накнада за појачане напоре и за умањење животне активности, стр. 12 — 20.

<sup>(12)</sup> Збирка судских одлука, књига XVI, свеска III, одлука 340.

конзумира све тегобе којима је тужиља изложена у свакодневном животу а то, без сумње, значи и за време рада.”<sup>(13)</sup>

Пошто је радна активност једна од основних животних активности, појачани напори на раду и у свакодневном животу не могу се, дакле, раздвајати.<sup>(14)</sup>

### *Б. Губитак односно смањење неких животних активности*

Губитак или смањење неких животних активности односи се на немогућност или смањену могућност оштећеног да врши односно упражњава активности којима је раније био испуњен његов живот. Немогућност вршења одређених животних функција и активности произилази из природе телесног оштећења или болести. Код губитака дела тела та немогућност је најчешће несумњива. У осталим случајевима немогућност или смањена могућност вршења животних функција односно активности утврђује се, по правилу, путем вештака.

Штета се огледа у перманентном душевном болу због немогућности или смањене могућности организма да врши одређене животне функције односно активности, као што су: рабање, говор, вид, кретање, бављење одређеним занимањем, послом или спортом, упражњавање навика и др.<sup>(15)</sup> Доживљај штете је трајан и јавља се као последица осиромашења живота.

## *III. Одређивање накнаде*

Према члану 200. Закона о облигационим односима, за нематеријалну штету због умањења животне активности оштећеном припада правична новчана накнада. Суд ову накнаду досуђује ако нађе да околности случаја, а нарочито јачина болова (физичких и душевних) и страха и њихово трајање, то оправдавају. При том води рачуна о значају повређеног добра у циљу коме служе накнаде, али и о томе да се не погодује тежњама које нису спојиве са њеном природом и друштвеном сврхом.

### *А. Природа и сврха накнаде*

Новчана накнада није противредност за телесно или здравствено оштећење, нити је приватна казна за штетника. У тој накнади функције

<sup>(13)</sup> Из архиве Окружног суда у Београду.

<sup>(14)</sup> У том смислу и проф. др Обрен Станковић: „Разграничење између једних и других појачаних напора је врло релативно и немогуће га је извести до краја. Појачани напори у раду нису ограничени на посао на радном месту већ се односе и на рад ван радног места, а ван радног места ће бити тешко, чак и немогуће разликовати шта је посао *steicho* *sejti* а шта је свакодневни живот”. (Накнада за појачане напоре и за умањење животне активности, стр. 12).

<sup>(15)</sup> Отуда се у одлуци Врховног суда Југославије Рсп-294/73. од 29. X 1973. године и каже да штета због смањене опште животне способности настаје услед тога што оштећени „не може нормално да врши све функције организма као што су нормално ходање, обављање дневних телесних потреба, бављење спортом итд.”. (Билтен Врховног суда Југославије, бр. 38, стр. 59 — 60).

новца је „чисто техничка”,<sup>(16)</sup> јер његовим посредством оштећени треба да прибави неку пријатност, неку радост, неко духовно, чулно или интелектуално задовољство не би ли на тај начин успоставио емоционалну односно психичку равнотежу какву је имао пре штетног догађаја.<sup>(17)</sup> Накнада овог, и сваког другог, вида неимовинске штете строго је личног карактера. Она се доживљава, као што се доживљава и сама штета. Доживљај накнаде је, међутим, пријатан а доживљај штете непријатан. Накнада неимовинске штете не може увек довести до ранијег емоционалног односно психичког стања, али се њена сврха остварује и кад се штетне последице само ублажавају. Отуда се она и јавља као сатисфакција а не као потпуно обешећење. Овакво објашњење накнаде неимовинске штете доминира у нашој правној доктрини.<sup>(18)</sup> Да је на њему изграђена и пракса судова сведочи одлука Врховног суда Југославије Рев-352/72. од 29. XII 1971. године: „Колико год давањем неке новчане суме, као задовољење за неимовинску штету коју оштећени трпи, није могуће ту штету у потпуности отклонити, ипак... треба тежити да се новчаним износом омогући оштећеном прибављање извесног задовољства у животу, задовољства којим ће се, што је више могуће, ублажити патња што притискује човеков живот због претрпљених телесних повреда. То је смисао и циљ новчаног задовољења за неимовинску штету. Изнад свих осталих случајева то треба да важи код таквих телесних повреда услед којих и сама физичка egzистенција људске личности у својим најбитнијим елементима долази у питање.”<sup>(19)</sup> О сврси накнаде говори и пресуда Врховног суда Војводине Гж-470/69. од 26. III 1970. године: „Новчана накнада за неимовинску штету заснива се на животном искуству да се оно зло које се оштећеном лицу проузрокује у виду психичког поремећаја може, уопште узевши, отклонити тако да се омогући развијање позитивних психичких осећања пружањем извесног задовољства, радости, доброг расположења и сл.”<sup>(20)</sup>

### *Б. Релевантне околности*

Околности случаја оправдавају досуђивање накнаде ако је умањење животне активности довело оштећеног до озбиљног поремећаја емоционалне односно психичке равнотеже. Јер, „када је проузрокован психички поремећај мањег значаја, тада он нормално сам по себи престаје, па у таквом случају нема оправдања за давање нак-

<sup>(16)</sup> Проф. др Обрен Станковић: Новчана накнада неимовинске штете, 1968. године, стр. 110.

<sup>(17)</sup> Проф. др Обрен Станковић: исто дело, стр. 31.

<sup>(18)</sup> Проф. др Михаило Константиновић: Накнада моралне штете, Политика од 25. XII 1938. године и Облигационо право, скрпта 1965. године, стр. 88; Др М. Калодера: Накнада неимовинске штете, 1941. године; Др В. Спасић: Питање накнаде неимовинске штете у нашем праву, Архив за правне и друштвене науке, бр. 1 — 2/53, стр. 120 — 129; Проф. др П. Илић: Нека питања сатисфакције за моралну штету, Правни живот бр. 9 — 10/69, стр. 11 — 18; Ј. Стојин: Саветовање о накнади неимовинске штете у Врховном суду Југославије, Напа на законитост, бр. 4/68, стр. 280 — 286; Др Зоран Илић: Накнада штете због повреда равнотеже, на посл. 1976. године, стр. 201; Проф. др Слободан Перовић: Предговор Закону о облигационим односима, 1978. године, стр. 65.

<sup>(19)</sup> Билтен Врховног суда Југославије, бр. 34, страна 23.

<sup>(20)</sup> Зборник судске праксе бр. 1/71, одлука 39.

наде.”<sup>(21)</sup> Умањење животне активности утврђује се медицинским вештачењем а исказује процентом. Граница преко које се поремећај емоционално односно психичке равнотеже сматра озбиљним не може се, међутим, одредити само на основу тог процента. Она се утврђује у сваком конкретном случају а зависи и од природе телесног односно здравственог оштећења, узраста, радног века, ситуације у породици и других околности које утичу на интензитет физичког или психичког трпљења.<sup>(22)</sup>

Све ове околности узимају се у обзир и при одмеравању висине накнаде. На то указује и одлука Врховног суда Југославије Рев-101/73. од 23. IV 1973. године: „Приликом одмеравања новчане сатисфакције због смањења опште животне способности узимају се у обзир све околности које су од значаја за величину патњи, тегоба, појачаних напора и других психичких болова којима је повређени, због оштећења тела односно здравља, оптерећен у конкретним условима живота и рада, а такође и дужина људског века односно дужина трајања психичких болова.”<sup>(23)</sup>

Висина накнаде не зависи, дакле, само од медицински утврђеног процента умањења животне активности, већ од тога у којој се мери умањење животне активности одражава на целокупан живот оштећеног.<sup>(24)</sup>

Посебну пажњу заслужује питање: да ли имовинске прилике утичу на висину новчане накнаде штете? У пракси судова изграђен је став да слабо имовно стање штетника може утицати на смањење накнаде ако би он исплатом пуног износа запао у тешку оскудицу, али под условом да штета није причињена намерно или крајњом непажњом.<sup>(25)</sup>

Много је сложеније испитати утицај имовинских прилика оштећеног на висину новчане накнаде. Постоји схватање да се сврха новчане накнаде нематеријалне штете не може одвајати од имовинских

<sup>(21)</sup> Одлука Врховног суда Војводине Гж-470/69. од 26. III 1969. године (Зборник судске праксе, бр. 1/71., одлука 39).

<sup>(22)</sup> Изгледа да ту границу најчешће не треба тражити кад је животна активност умањена испод 5%. У пресуди Врховног суда Србије Гж-5476/72. од 28. XII 1972. године стоји: „Животна активност оштећеног смањена је за 0,5% због губитка два природна зуба и замене истих вештачким је такве природе да не може бити основ за накнаду овог вида нематеријалне штете”. (Зборник судске праксе, бр. 9 — 10, одлука 1019). Пресуда истог суда Гж-5713/72. од 26. XII 1972. године изражава следећи став: „Умањење животне активности од 3,3% је незнатно па, према томе, не даје право лицу са таквим умањењем животне активности на накнаду за овај вид неимовинске штете”. (Зборник судске праксе, бр. 9 — 10, одлука 1018).

<sup>(23)</sup> Билтен Врховног суда Југославије, број 37, страна 48.

<sup>(24)</sup> У решењу Врховног суда Југославије Рев-228/68. од 6. XII 1968. године каже се „да накнада за умањење опште животне активности, и по основу и по висини, зависи, поред других околности, и од степена тог умањења и, нарочито, од мере и интензитета у ком се то умањење у конкретном случају одражава на живот оштећеног, колико му проузрокује тегобе, патње и слично”. (Збирка судских одлука, књига XIV, свеска I, одлука 33).

<sup>(25)</sup> У том смислу: пресуда Врховног суда Југославије Рев-356/71 од 29. XII 1971. године и пресуда Врховног суда Словеније Пж-456/71 — 2 од 17. IX 1971. године (Билтен Врховног суда Југославије, бр. 34, стр. 24), пресуда Врховног суда Србије Гж-348/70. од 12. III 1971. године (Збирка судске праксе, бр. 2 — 3/71, одлука 264). — На Саветовану грађанског одељења Врховног суда Југославије и судија-представника грађанских одељења републичких судова од 18. и 19. VI 1968. године заузет је следећи правни став: „Приликом одређивања накнаде за неимовинску штету узимају се у обзир, у разумним границама, имовинске прилике одговорног лица” (Билтен Врховног суда Југославије, број 23, стр. 7).

прилика и општег стандарда оштећеног. По њему, задовољства која досуђена накнада треба да омогући зависе од „конкретног начина живота, конкретних навика и конкретних критеријума у задовољавању материјалних и културних потреба. Дакле, у крајњој линији, имовинских прилика и општег стандарда оштећеника. Лица која трпе по врсти и интензитету једнаке неимовинске штете, неће једнаким сумама новца прибавити ефективно једнака задовољства, ако се њихови стандарди битно разликују.”<sup>(26)</sup> Чини се да се овакав став не инспирише у довољној мери сврхом новчане накнаде неимовинске штете. Емотивна, чулна и друга унутрашња задовољства зависе од жеља човека а оне не извиру из материјалног већ из духовног богатства личности. Задовољства треба одвајати од свакодневних потреба а жеље од могућности. Жеље су импулс духовне вокације а од материјалних могућности зависи само њихово остваривање. Могуће је да лице чија је животна активност умањена (на пример, студент), располаже великим интелектуалним богатством упркос скромним материјалним условима у којима живи. Уколико таквом лицу накнада буде одређена према његовим имовинским приликама, оно неће моћи да прибави она задовољства која би, с обзиром на његову ерудицију и обдареност, битније утицала на поновно успостављање емоционалне односно психичке равнотеже. Стандард у коме је оштећени задовољавао своје потребе не мора, дакле, да одговара садржини његових жеља чијим се остваривањем постиже сврха накнаде неимовинске штете.

У судској пракси преовладава схватање да се накнада штете може одредити само поводом дефинитивног умањења животне активности. Овакав став онемогућава остваривање права на накнаду за време лечења и то је његов основни недостатак. Животна активност лица са тешким телесним оштећењима највише је умањена баш у току лечења када они, услед везаности за постељу због немоћи организма, вегетирају, остварујући само минимум животних функција и то уз велике напоре и туђу помоћ. Инсистирање на дефинитивном умањењу животне активности искључује могућност досуђивања накнаде управо за најтеже поремећаје емоционалне односно психичке равнотеже у оквиру овог вида штете, који, и ако привременог карактера, понекад могу трајати и више година. Изгледа да је у пракси ово већ уочено јер има одлука по којима се накнада признаје и за привремено умањену животну активност. Таква је и одлука Врховног суда Србије Гж-1344/73. од 18. XII 1973. године: „Накнада штете за привремено смањену животну активност може се у изузетним случајевима досудити под условом да је ово смањење врло високог степена и да постоји могућност отклањања истог после извесног времена лекарском интервенцијом.”<sup>(27)</sup> — Сматрамо да досуђивање

<sup>(26)</sup> Проф. др Обрен Станковић: Новчанa накнада неимовинске штете, 1968. године, стр. 31. — У том смислу и др Марија Тодоман: Одмеравање накнаде штете у грађанском праву, 1969. године, стр. 102 и проф. др Владимир Јолановић: Осигурање сума и накнада из осигурања код обавезног осигурања у саобраћају (реферат на Симпозијуму о одговорности и осигурању у друмском саобраћају одржаном у Београду 5. и 6. XII 1974. године — страна 16. материјала).

<sup>(27)</sup> Зборник судске праксе, бр. 13 — 1474., одлука 1354.



накнаде штете за привремено умањену животну активност треба да буде правило а не изузетак. Поред ове накнаде оштећеном би, разуме се, припадала и накнада штете за дефинитивно умањење животне активности. Ово умањење животне активности по правилу је мањег степена од оног за време лечења јер нестаје после рехабилитације.

Приликом одлучивања о праву на накнаду нематеријалне штете и њеној висини, мора се водити рачуна и о томе да се њоме не погодује тежњама које нису спојиве са њеном природом и друштвеном сврхом (члан 200. став 2. ЗОО). Такво упозорење садржи и пресуда Врховног суда Југославије Гз-29/66. од 23. VI 1966. године: „Могућно је — и у пракси је таквих случајева било — да се третирана накнада тражи из лукретивних мотива, али та могућност... намеће дужност да се таквим захтевима не даје места у судским одлукама, да судови буду опрезни код расправљања спорова ове врсте и да нађу начина да се такве тенденције сузбијају. Занемаривање тог аспекта ствари несумњиво би компромитовало институт неимовинске штете у целини.”<sup>(28)</sup>

### *В. Облик накнаде*

Природи штете због умањења животне активности одговара правична новчана накнада у паушалном износу. Она се не односи само на штету коју је оштећени доживео или коју доживљава, већ и на штету коју ће у будућности доживљавати (члан 203. ЗОО). Новчана накнада се, с обзиром на „околности случаја”, досуђује по слободној оцени, у смислу члана 223. Закона о парничном поступку.<sup>(29)</sup> јер је немерљива егзактним мерилима. Накнада се исплаћује у једнократном износу пошто се тако потпуније може остварити њена сврха.<sup>(30)</sup>

Правична накнада за умањену животну способност у судској пракси се утврђује према уобичајеним, просечним мерилима: узима се да је — у оквирима који су одређени значајом повређеног добра, узрастом, радним веком, породичном ситуацијом и другим околностима случаја — релевантан само онај поремећај емоционалне односно психичке равнотеже који у тим условима обично настаје. Овако одређена накнада штете треба, дакле, да оштећеном омогући прибављање таквих задовољстава која код лица истог узраста односно душевног развоја и при објективно истој тежини повреде, обично утичу на ублажавање поремећаја емоционалне односно психичке равнотеже. Овакав метод утврђивања накнаде одговара немерљивости штете на коју се односи.

<sup>(28)</sup> Правни живот, бр. 5/66, стр. 81.

<sup>(29)</sup> „Службени лист СФРЈ”, бр. 4/74.

<sup>(30)</sup> Проф. др Обрен Станковић наводи следеће разлоге: „Прво, ту је специфичност функције новчане накнаде неимовинске штете, функције која би била мање успешна ако би оштећенику стајали на располагању мањи износи, јер то аутоматски чини немогућом употребу сврхе до којих је оштећенику може, бити стало. Друго, овде не постоји ризик који иначе постоји код накнаде за изгубљену зараду, где се може десити да оштећеник који је одједном примио сву накнаду, ову брзо и нерационално потроши, иако није обезбедио будућност и будућност своје породице. Најзад, вероватно је од утицаја и околност што се величина штете не може прецизно мерити и што накнаду суд увек утврђује по слободној оцени”. (Накнада за појачане напоре и умањење животне активности, стр. 42).

Постоји схватање да се за привремено умањење животне активности накнада, изузетно, може досудити и у облику ренте. Оно је изражено у пресуди Врховног суда Србије Гж-1344/73. од 18. XII 1973. године: „Накнада штете због умањења опште животне активности досуђује се, по правилу, у паушалном износу. Међутим, ако је у питању телесно оштећење које прогредира, а дефинитивно стање ће се знати тек после хируршке интервенције која треба да се изврши у догледно време, суд може, изузетно, досудити новчану накнаду штете по овом основу у виду месечне ренте. Таква одлука биће измењена тек кад стање телесног оштећења буде утврђено као дефинитивно”.<sup>(31)</sup> — Сматрамо да ни у овом случају накнада за умањену животну активност не може бити одређена у облику ренте. Већ је речено да је у случају тешких повреда, животна активност у највећем степечу умањења баш за време лечења односно пре предузимања одговарајућих медицинских интервенција. Пошто је и ова штета нематеријална, не може се приступити њеном отклањању пре него што, у одређеном интензитету и трајању, буде доживљена. Тешко је и ретко могуће да се штета највећег интензитета и њена накнада истовремено доживљују. Болесник који због тежине задобијених повреда није у могућности да предузима најелементарније животне активности, осим функција којима се живот одржава, не може доживети ни накнаду, јер је и за то потребна одговарајућа животна активност. У стању најдубљег доживљавања штете, кад су физички болови, душевни болови и страх најинтензивнији, оштећени не жели нити може да доживи задовољства која би била у складу са сврхом накнаде. Он ће их, у извесној мери, моћи да доживи тек када изађе из стања највеће изложености штети. Пошто се штета због привременог и штета због трајног умањења животне активности поводом истог штетног догађаја доживљавају различитим интензитетом, могуће је да се накнада за привремено умањење животне активности остварује упоредо и независно од накнаде за трајно умањење те активности. Било би, шта више, могуће да се и у оквиру привременог умањења животне активности утврде период и смањивање интензитета штете, (на пример до операције и после ње), па би се за сваки од тих периода утврдила посебна накнада. Каснији мање интензивни доживљај штете оставља простор за доживљај накнаде поводом претходног интензивнијег доживљаја штете. Досуђивањем накнаде за период најинтензивнијег доживљаја штете отпочиње се и са отклањањем штете у целини. У свим фазама привременог умањења животне активности накнада се остварује за доспелу штету. Отуда и нема оправдања да се досуђује у облику ренте. Овај облик накнаде Закон о облигационим односима, уосталом, предвиђа само за материјалну штету.<sup>(32)</sup>

Погоршања здравственог стања оштећеног после правноснажног досуђивања накнаде за трајно умањење животне активности, рађају, ако су последица раније повреде, нову штету, па самим тим и право на

<sup>(31)</sup> Савремена пракса, бр. 491/74., стр. 4.

<sup>(32)</sup> Накнада у облику ренте предвиђена је чланом 188. у оквиру института накнаде материјалне штете.

нову накнаду штете. У таквим случајевима ранија пресуда неће бити сметња за остваривање накнаде нове штете. Исто тако, ни пресуда о накнади штете за период привременог умањења животне активности (или део тог периода) неће бити сметња да се оствари накнада за штету до које дође касније.

### *Г. Урачунавање инвалиднине и суме осигураника у износ накнаде*

Лица чији је телесни или здравствени интегритет нарушен често остварују инвалиднину или осигурану суму због последица какве несреће. Отуда је потребно одредити њихов однос према накнади штете због умањене животне активности.

Инвалиднина је новчана накнада за губитак, битније оштећење или знатнију онеспособљеност појединих органа или делова тела који отежавају нормалну активност организма и условљавају веће напоре у остваривању животних потреба.<sup>(33)</sup> Већ и из њеног појма произилази да је она у комплементарном односу према накнади штете за умањену животну активност. Отуда се у износ те накнаде и урачунава.<sup>(34)</sup>

Техника урачунавања је нешто сложенија јер се инвалиднина исплаћује у месечним оброцима, док се накнада штете због умањења животне активности досуђује у једнократном износу. У пракси постоје више метода урачунавања: 1) обрачуноско капитализирање инвалиднине, 2) обрачуноско претварање накнаде штете у износ месечне ренте и 3) обрачун по слободној оцени.

Обрачуноско капитализирање инвалиднине врши се путем вештака-актуара. Капитализирањем се, зависно од старости оштећеног и просечног људског века, обрачунава садашња вредност будућих исплата инвалиднине, па се потом, уз обрачун међукамата, утврђује њено учешће у отклањању укупне штете због умањене животне активности, односно висина накнаде која одговара непокривеном делу штете.<sup>(35)</sup>

Обрачуноско претварање накнаде штете у износ месечне ренте је обрнут поступак. Ту се накнада штете обрачуноски претвара у ренту

<sup>(33)</sup> Члан 24. Закона о основним правима из пензијског и инвалидског осигурања („Службени лист СФРЈ”, бр. 35/72).

<sup>(34)</sup> У пресуди Врховног суда Југославије Рев-281/70. од 3. XI 1970. године стоји: „Тужилац је тражио да му тужено предузеће накнади штету... због тзв. телесног оштећења односно смањења опште животне способности... Оба суда су ту штету утврдили износом од 30.000 динара и оба налазе да од тог износа треба одбити оно што тужилац прима на име инвалиднине за телесно оштећење по основу инвалидског осигурања... То је правилно јер се инвалиднина даје за исти вид штете за коју тужилац тражи накнаду... јер се иста штета не може наплатити од фондова социјалног осигурања и учиниоца штете, пошто би овај због права регреса које имају фондови, морао исту штету платити два пута. Према томе, тужени би био обавезан да тужиоцу накнади у том делу само онај износ штете који није покривен примањима из социјалног осигурања” (Пресуду наводи Обрен Станковић у књизи Накнада за појачане напоре..., стр. 25).

<sup>(35)</sup> На овај метод указује став са Саветовања судија грађанског одељења Врховног суда Југославије и судија-представника грађанских одељења републичких и покрајинских врховних судова од 15. и 16. IV 1971. године (Збирка судских одлука, књига XVI, свеска II, стр. 22).

да би се редуцирала за износ инвалидине а потом капитализирањем поново претворила у паушални износ.<sup>(36)</sup>

Урачунавање инвалидине у износ накнаде путем слободне оцене врши се применом члача 223. Закона о парничном поступку.<sup>(37)</sup> При том се не обављају било какве обрачунске операције већ се при утврђивању накнаде износ инвалидине само узима у обзир, заједно са осталим релевантним околностима. Овај метод се у пракси најчешће користи.

Поступак остваривања права на инвалидину врши одређен утицај на поступак по тужби за накнаду штете. Тужба за накнаду штете не смтра се преурањеном ако инвалидина није правноснажно утврђена, али је то претходно питање за одлуку о тужбеном захтеву.<sup>(38)</sup> Ако поступак остваривања права на инвалидину није покренут, или је покренут али није окончан, суд може прекинути поступак до правноснажног утврђивања инвалидине али претходно питање може решити и сам. У сваком случају евентуално право на инвалидину узмеће у обзир при утврђивању накнаде штете.

У накнаду штете за умањену животну активност урачунава се, у одређеним случајевима, и сума која се по основу осигурања од последица несрећног случаја исплаћује за смањену животну способност. Такви случајеви се најчешће јављају код обавезног или факултативног колективног осигурања.<sup>(39)</sup> Осигурача сума се урачунава у накнаду само кад је премије уплаћивао штетник. Код обавезног колективног осигурања то је увек тако. Код факултативног осигурања не мора бити. Ако је премију осигурања уплаћивао оштећени, осигурана сума се не може урачунати у накнаду штете. О томе говори одлука Врховног суда Србије Гж-3268/67: „Ако се радник сам осигура за случај повреде на послу и сам плаћа премију за ово осигурање осигуравајућем заводу, онда радна организација која је одговорна за штету коју радник претрпи услед задобијене повреде на послу не може таквом раднику да у накнаду штете урачуна и оно што је добио од осигуравајућег завода и за тај износ мање му накнади штету. Радник у оваквом случају има право да кумулира и накнаду из осигурања и накнаду штете од одговорног лица”.<sup>(40)</sup> Осигурана сума се не може урачунати ни онда ако је премије

(36) На овај метод указује проф. др Обрен Станковић у књизи Накнада за појачане напоре и за умањење животне активности, стр. 27.

(37) На овај метод такође указује став са поменутог Саветовања (Збирка судских одлука, књига XVI, свеска II, стр. 22).

(38) У одлуци Врховног суда Србије — Одељење у Новом Саду Гж-1134.67. каже се: „Ако оштећено лице у парници тражи накнаду штете због телесног оштећења и расправљањем се утврди да је наступило телесно оштећење од најмање 30%, онда суд мора расправљањем утврдити и то да је оштећени покренуо код надлежног завода за социјално осигурање поступак, па утврђењу инвалидности узети у обзир код обавезивања штетника на накнаду штете” (Збирка судских одлука грађанског права, одлука 464).

(39) Обавезно колективно осигурање односи се, решимо, на осигурање посаде ваздухоплова или професионалне ватрогасце. Факултативно колективно осигурање најчешће се односи на раднике у организацијама удруженог рада.

(40) Збирка судских одлука грађанског права, одлука 416.

уплаћивала организација удруженог рада али из средстава за личну и заједничку потрошњу радника.<sup>(41)</sup>

#### *IV. Наслеђивање и уступање потраживања накнаде штете*

Према члану 204. Закона о облигационим односима, потраживање накнаде нематеријалне штете, па и накнаде за умањену животну активност, прелази на наследнике само ако је признато правноснажном одлуком или писменим споразумом. Под истим условима, то потраживање може бити предмет уступања, пребијања и принудног извршења.

Пошто је накнада, неимовинске штете строго личног карактера, ова законска одредба захтева извесно прецизирање. Накнаду штете за умањену животну активност, као доживљај личног задовољства, треба, наиме, јасно одвајати новчане суме као средства којим се то задовољство прибавља. Смрћу оштећеног дефинитивно престаје могућност личног доживљавања накнаде неимовинске штете, па се, ни у присуству правноснажне пресуде или писменог споразума, не може говорити о наследивости права на накнаду те штете. То, међутим, не значи да се не може наследити правноснажном пресудом или споразумом одређена свота новца која је требало да послужи као средство за остваривање накнаде. Та свота припада наследницима, али не као средство за остваривање накнаде, јер је они не могу доживети уместо умрлог претка, већ у општој функцији коју новац има. Наследив је, дакле, новац као ствар а не накнада као лични доживљај.

Код уступања потраживања правноснажном пресудом или писменим споразумом одређене накнаде, ствари стоје нешто другачије. И овде се не преноси право на накнаду штете за умањену животну активност, већ новчани износ који служи за остваривање накнаде. Међутим, тим уступањем остварује се и сама накнада неимовинске штете. Оштећени доживљава накнаду основом и мотивом уступања новчаног износа. Задовољство односно психичко олакшање оштећени може доживети и кад новчани износ накнаде уступи необезбеђеном детету, родитељу или другом лицу за чију судбину је забринут. Оштећени се психички растерећује и кад уступањем новчаног износа накнаде испуњава обавезе које има по основу зајма, кредита, правноснажне пресуде и сл. или пак штете коју је и сам другоме проузроковао.

#### *V. Застарелост потраживања*

Потраживање накнаде штете застарева за три године од кад је оштећени сазнао за одређени степен умањења животне активности и

<sup>(41)</sup> У решењу Врховног суда Хрватске Гж-3364/68 од 22. V 1969. године стоји: „Од оштећеног захтева који радник истиче против радне организације нема се одбити износ који је оштећена радник примио као осигурнину на темељу колективног осигурања радника ове организације ако су премије биле плаћене из укупних средстава које је радна заједница издвојила за особне дохотке или из средстава фонда заједничке потрошње“. (Преглед судске праксе Врховног суда Хрватске за 1968. и 1969. годину, одлука 107).

за лице које је штету проузроковало, а у сваком случају за пет година од кад је штета настала. Кад је штета проузрокована кривичним делом, а за кривично гоњење је предвиђен дужи рок застарелости, потраживање накнаде застарева кад истекне рок одређен за застарелост кривичног гоњења, с тим што прекид застарелости кривичног гоњења повлачи и прекид застарелости потраживања накнаде штете.

Као дан сазнања за штету узима се дан када оштећени упозна садржину завршног извештаја лекара. Рок застарелости „не може почети пре него што се заврши медицинска рехабилитација, тј. пре него што се промене у организму повређеног не стабилизују у тој мери да се може у медицинском смислу речи говорити о релативно стабилизovanом стању“. <sup>(42)</sup>

Ако код оштећеног „наступи битно погоршање здравственог стања, као последица раније претрпљене повреде, онда би то представљало нови вид штете, у погледу којег застарелост тече од дана сазнања за ту штету“. <sup>(43)</sup>

### Закључци

Штета због умањења животне активности одликује се својеврсним сажимањем разних видова неимовинске штете. Штета се најчешће доживљава као трајно стање физичких или душевних болова, односно физичких и душевних болова заједно, али се може јавити и као трајно стање страха које се испољава или самостално или у симбиози са осталим видовима штете.

Умањење животне активности може се јавити као појачан напор при вршењу животних активности или као губитак односно смањење неких животних активности. — Појачани напори се манифестују у тегобама којима је оштећени изложен у животу и при раду. Њихово порекло је у физичким боловима при предузимању одређених животних активности, у страху од предузимања тих активности и у душевним патњама због немогућности да се те активности предузимају без тешкоћа. — Губитак или смањење неких животних активности односи се на немогућност или смањену могућност оштећеног да врши активности којима је раније био испуњен његов живот. Штета се огледа у перманентном душевном болу.

Накнада штете је строго личног карактера јер се може доживети само у личности оштећеног. Новчани износ није накнада већ средство да се накнада доживи прибављањем одређених задовољстава животних радости и других пријатних афекција.

Досуђивање накнаде је оправдано ако је умањење животне активности довело до озбиљног поремећаја емоционалне односно психичке

<sup>(42)</sup> Одлука Врховног суда Југославије Гж-4135/63 (Збирка судских одлука грађанског права, одлука 452).

<sup>(43)</sup> Одлука Врховног суда Србије Гж-5407/72. од 28. XII 1972. године (Савремена пракса, бр. 453/73., стр. 4).

равнотеже. Право на накнаду и висина њеног новчаног износа зависе од степена умањења животне активности, природе телесног односно здравственог оштећења, узраста, радног века и других околности које утичу на интензитет физичког или психичког трпљења. На висину накнаде могу утицати имовинске прилике штетника али не и оштећеног. Накнада се, по правилу, досуђује за трајно умањење животне активности. За привремено умањење те активности досуђује се изузетно.

У свим случајевима накнада се одређује у једнократном, паушалном износу. У ту накнаду се урачунава инвалиднина, као и сума осигурања коју оштећени оствари по основу осигурања од последица несрећног случаја уколико он сам није плаћао премију.

Право на накнаду престаје смрћу оштећеног јер накнаду само он може доживети. Новчани износ накнаде прелази, међутим, на наследнике (али у општој функцији коју новац има), уколико је утврђен правноснажном одлуком или писменим споразумом. Новчани износ накнаде оштећени може уступити другоме али тада, основом и мотивом уступања, доживљава и саму накнаду.

Потраживање накнаде застарева од дана сазнања за штету и учиниоца. Рок застарелости не може почети пре него што се промене у организму, од којих зависи степен умањења животне активности, не стабилизују.

*др Зоран Ивошевић*